

Технології резонансу і провокації у наративних практиках життєтворчості особистості. *Освіта сьогодення: життєтворчість як основа національного відродження та єдності (до 30-річчя заснування наукової школи педагогіки та психології життєтворчості особистості, 75-річчя з дня народження Івана Гнатовича Єрмакова та 100-річчя з дня народження Лідії Василівни Сохань): збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 жовтня 2024 р.) / за заг. ред. В.В. Нечипоренко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії. С. 416–418.*

URI:

<https://drive.google.com/file/d/1YHgoAMpOrThyqh2H7WPt26SJSzQmxBXx/view>

Зарецька О. О.,
кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії когнітивної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук
України, м.Київ

ТЕХНОЛОГІЇ РЕЗОНАНСУ І ПРОВОКАЦІЇ У НАРАТИВНИХ ПРАКТИКАХ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Концепція життєтворчості особистості побудована на ідеї про можливість і необхідність для людини бути автором свого життя, ухвалювати рішення щодо свого майбутнього, базуючись на самопроєктуванні і самоконструюванні. Дослідження останніх років доводять, що така стратегія життя є могутнім інструментом для саморозвитку та реалізації потенціалу особистості [1; 2; 4; 5].

Опанування стратегій життєтворчості відбувається через опанування особистістю нових смислів, які скеровують особистість за новими сценаріями самоздійснення [1; 4]. Коли особистість вже досягла певного рівня зрілості, вона сама цілеспрямовано відшукує такі джерела смислів.

Проте освоєння нових смислів може відбуватися й іншими шляхами. Дієвими технологіями розширення смислового ресурсу особистості можна вважати процедури резонансу й провокації [3]. Присвоєння нових для особистості *чужих* смислів відбувається через провокацію текстом, що вразив, або через дотик до досі незнайомого дискурсу. Проростання і розквіт *власного*, але ще не розвиненого смислу йде у відповідь на почуте, що могутньо відгукнулося в особі, «зрезонувало» при поглибленому знайомстві з чийсь дискурсом. Був цей смисл в особи чи його запозичено при знайомстві з новим для індивіда дискурсом – практично важко докопатися через перебування його на не усвідомленому, не семіотизованому рівні. Актуалізація, артикуляція і семіотизація роблять його явним, активним і реально задіяним у процеси життєтворчості.

Резонанс і провокація є по суті *механізмами* дії процесу смислопородження чи смислоопанування, проте здається спокусливим побудувати на їх основі спеціальні технології, за допомогою яких ініціюються бажані процеси життєтворчості у людини. Було розроблено методику і проведено невеличке пілотажне дослідження, результати здаються обнадійливими.

Пілотажний експеримент полягав у наступному;

1 крок. Залучення індивіда в опитування щодо його самопроєктування і самоконструювання: фокус на рефлексії ним своєї особистості. Відповіді на близько 20 питань анкети запускали механізм рефлексії.

2 крок. Знайомство з чужим текстом (експериментатора), де аналізуються й інтерпретуються результати такого опитування в групі реципієнтів, тобто рефлексії інших

опитуваних. Реципієнту дається настановлення критично поставитися до висновків і спостережень, висловлених у чужому тексті, і зробити письмові зауваження у відповідних місцях тексту. Дається рекомендація повернутися до питань анкети (тобто повторити 1 крок), якщо після другого кроку змінилася думка щодо своєї відповіді на деякі питання.

3 крок. Контентний аналіз і зіставлення результатів опитування даного реципієнта на обох попередніх етапах і тексту його критичних зауважень щодо чужого тексту.

416

Під час апробації було з'ясовано, що реалізація такої методики запускає могутню наративну практику, що виступає в ролі тренінгу. В апробації брали участь студенти-психологи старших курсів, проте професійний погляд на проблеми, що аналізувалися в тексті, аж ніяк не превалював у них над рефлексією власного життя [3].

За допомогою такої методики відбувається цілеспрямований запуск рефлексії і провокації текстом з паралельним підключенням метакогнітивних механізмів інтелектуальної ініціації, децентрації і стратегічності [6].

Аналіз матеріалів пілотажного експерименту демонструє, як інтерпретація іншого (експериментатора) подекуди резонує з баченням реципієнта, а десь через очевидну розбіжність погляду і протиставлення викликає критику реципієнта, що теж є конструктивним кроком в осмисленні реципієнтом себе, свого досвіду. Так чи інакше, в процесі роботи реципієнта над анкетною і текстом, у якому інтерпретуються результати опитування групи, відтворюється ланка з механізмів:

- • рефлексія реципієнтом свого досвіду з предмету опитування;
- • семіотизація смислів, усвідомлених завдяки цьому;
- • заглиблення в «чужий» текст аналітико-інтерпретуючого плану з предмету опитування (за вимогою експериментатора);
- • провокація чужим текстом у реципієнта повторного заглибленого осмислення того, що щойно було предметом його осмислення при пошуку відповідей на питання анкети щодо себе;
- • цілеспрямований критичний аналіз реципієнтом провокаційного тексту експериментатора, під час якого відбувається розбіжність, незгода, неспівзвуччя, неприйняття якихось суджень у цьому чужому тексті поряд з явищем резонансу – утвердженням своїх смислів, свого бачення, семіотизованого в слові, судженні, своїй словесній версії щодо предмету опитування, коли бачення питання у реципієнта підкріплювалось висновками з тексту експериментатора. По суті, тут запускається і плідно працює механізм децентрації, що полягає, за М. Смульсон, у зміні рефлексивної позиції і забезпеченні специфічного децентрованого аналізу підґрунтя власного вибору [6];
- • розширення власного дискурсу реципієнта за рахунок підключення набагато ширшого дискурсу забезпечує вихід рефлексії на більш високий рівень;
- • підключення інших механізмів метакогніції, зокрема (1) інтелектуальної ініціації, що, за М. Смульсон, означає перехід до активної інтелектуальної діяльності суб'єкта щодо предмету опитування – свого самопроєктування, з самостійним пошуком ресурсів для вирішення питань, що виникають, суб'єктивним ставленням до власної долі і, відповідно, підключенням (2) стратегічності в осмисленні предмету опитування – свого самопроєктування.

Можна зробити висновок про перспективність такої технології: залучається осмислення індивідом особистого досвіду і самоконструювання – тобто запускається практика життєтворчості через використану наративну технологію. Причому участь у такій наративній практиці, як аргументується у роботі [3], сприяє підйому інтерпретаційного рівня індивіда від «читача» до «автора» (це було зафіксовано практично в усіх учасників апробації).

Апробація методики «провокації текстом» продемонструвала, що вплив тексту, на відміну від питань анкети, викликає принципово більш глибоку рефлексію власного

досвіду [3]. Починають працювати ті механізми впливу тексту на читача, про які писала Н. Чепелєва [7, с. 67-76].

Проведення більш масштабного експерименту допомогло б заглибитися в процес і відстежити, наприклад, на яких етапах і як відбувається семіотизація власних смислів, опанування і присвоєння смислів іншого, критичне відсторонення від власного бачення себе, власної концепції щодо себе тощо.

417

Список використаних джерел

1. Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості : монографія / за ред. Н. В. Чепелєвої. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 194 с.
2. Дискурсивні технології самопроектування особистості : монографія / за ред. Н. В. Чепелєвої. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 170 с.
3. Зарецька О. О. Провокація текстом як дієвий засіб розвитку індивідуального дискурсу самопроектування. *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України 2018. Т. 2, Вип. 11. С. 73–86.
4. Рудницька С. Ю., Гуцол К. В. Наративна компетентність як визначальна складова комунікативної компетентності особистості. *Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі розвитку суспільства* : зб. матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ніжин, 7-8 квітня 2021 р.) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ імені М. В. Гоголя, 2021. С. 10–16.
5. Самопроектування особистості у дискурсивному просторі : монографія / Н. В. Чепелєва та ін. ; за ред. Н. В. Чепелєвої. Київ : Педагогічна думка, 2016. 232 с.
6. Смульсон М. Л. Задачний підхід до конструювання особистісного досвіду. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2020. Т. 2, Вип. 12. С. 41–57.
7. Чепелєва Н. В. Текст і читач : посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2015. 124 с.

418